

تحلیل فضایی شاخص‌های گردشگری و توسعه شهری با رویکرد شهر شاد (مطالعه موردی: کلانشهر شیراز)

سارا میرزایی^۱

علی زنگی‌آبادی^۲

چکیده

وجود امکانات و زیرساخت‌های شهری از جمله عوامل مؤثر در ایجاد شهر شاد است؛ چراکه بدون داشتن فضاهایی برای گذران اوقات فراغت، فضاهای عمومی که مردم در آن حضور یابند و ارتباطات افزایش یابد و بدون وجود امکانات و خدمات فرهنگی، آموزشی، ورزشی، درمانی و ... به عنوان نیازهای اولیه شهروندان، نمی‌توان به دنبال ایجاد شهر شاد بود. گردشگری نیز یکی از مهمترین حوزه‌های زندگی است که باعث ایجاد شادی و در نتیجه رضایت کلی زندگی می‌شود. بنابراین در این پژوهش تلاش براین است تا با مطالعه توزیع فضایی شاخص‌های توسعه شهری و گردشگری به عنوان شاخص‌های مؤثر در ایجاد شهر شاد، به سطح بندی مناطق شهر شیراز پرداخته شود و اولویت‌های برنامه‌ریزی برای هر یک مشخص شود. داده‌های پژوهش، براساس داده‌های سالنامه آماری شهر شیراز، نقشه‌های موجود و به‌روزرسانی آنها براساس اطلاعات مکانی موجود در نرم‌افزارهای گوگل ارث، نشان، بلد، و برداشت میدانی؛ جمع‌آوری شده است.

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دانشیار دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)

روش تحقیق پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش انجام پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. روش تحلیل داده‌ها ترکیبی از روش‌های تاکسونومی عددی، واسپاس و ماباک است. نرم افزارهای مورد استفاده برای پردازش و تحلیل داده‌ها شامل نرم‌افزارهای Taxonomy Solver، WASPAS و Excel و Arc GIS است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که هیچ یک از مناطق شهر شیراز از نظر شاخص‌های مورد بررسی در سطح برخوردار قرار ندارد. همچنین از نظر توزیع کاربری‌های مختلف عدالت رعایت نشده و بیشتر کاربری‌ها در برخی مناطق شهری متمرکز شده‌اند. براساس نتایج ترکیبی ۳ مدل، مناطق ۱ و ۸ جزء مناطق نسبتاً برخوردار، مناطق ۲، ۳، ۶ و ۱۰ جزء مناطق نسبتاً محروم و سایر مناطق محروم شناخته شدند.

واژگان کلیدی: تحلیل فضایی، عدالت فضایی، گردشگری شهری، شهر شاد، شیراز.

مقدمه

نقش شادی در زندگی افراد جامعه به حدی زیاد است که متفکر اجتماعی، راسکین^۱ معتقد است: ثروتمندترین کشورها کشوری است که بیشترین افراد شاداب را داشته باشد (اقلیما و ابراهیم نجف‌آبادی، ۱۳۹۰: ۸). اهمیت این موضوع تا آنجاست که از سال ۲۰۰۰، سازمان ملل برای سطح توسعه‌یافتگی کشورها، متغیر شادکامی را به‌عنوان یک متغیر کلیدی وارد محاسبات کرده است (تمیزی‌فر، ۱۳۹۲: ۱۹). توسعه پایدار گردشگری، باعث ایجاد شادی در جامعه میزبان و مهمان می‌شود. بنابراین، حیاتی است که یک مقصد به‌طور منظم رفاه ساکنان و به دنبال آن شادی آنها را افزایش دهد. ساکنانی که شاد هستند، از توسعه گردشگری حمایت می‌کنند. آنها تمایل دارند با گردشگران روابط دوستانه داشته و مهمان‌نواز باشند. در نتیجه، تجربه خاطره‌انگیز گردشگری شکل می‌گیرد و بر احتمال بازگشت گردشگران به مقصد تأثیر می‌گذارد (Rivera et al., 2016: 7). این موضوع نشان می‌دهد، مقصد شاد باعث شادی گردشگران می‌شود و همچنین گردشگران با خود شادی را

1 Ruskin

به مقصد گردشگری می‌آورند. از مسایلی که باعث پرداختن به این موضوع شد این است که تکامل و توسعه شهرها خود باعث ایجاد چالش برای شادی مردم است. مهم‌ترین مشکلات ناشی از این توسعه افزایش و تراکم جمعیت، آلودگی هوا و نابرابری در شهرهاست (Bernini & Tampieri, 2017: 2). مسأله دیگر این بود که براساس گزارش جهانی شادی ایران از بین ۱۵۷ کشور، در سال ۲۰۱۶ در جایگاه ۱۰۵ شادی، در سال ۲۰۱۷ در جایگاه ۱۰۸ و در سال ۲۰۱۸ در جایگاه ۱۰۶ قرار گرفت (Helliwell, 2016, 2017, 2018). به نظر می‌آید بخش قابل توجهی از این وضعیت را می‌توان در بررسی کیفیت فضاهای شهری جستجو کرد؛ به گونه‌ای که کمیت و کیفیت فضاهای شهری، زمینه‌ساز شادمانی شهروندان به‌ویژه در کلانشهری همچون شیراز است که در مقایسه با استانداردهای جهانی نیاز به بازنگری جدی دارد. شهر شیراز به لحاظ موقعیت و شرایط توپولوژیکی خود از اطراف به وسیله ناهمواری‌ها محصور شده و توسعه شهری شکل خطی به خود گرفته و مکان‌گزینی کاربری‌های شهری در آن بیشتر دارای توزیع نامناسب و خارج از اصول علمی است. عدم توجه به توزیع متعادل و متوازن کاربری‌ها و نبود دید علمی و منطقی از گذشته در خصوص توزیع اصولی کاربری‌ها در سطح شهر شیراز، ناهماهنگی‌هایی را در توزیع خدمات شهری نمایان ساخته است (نظریان و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷). شهر شیراز به‌عنوان پیشخوان گردشگری بین‌المللی، سومین حرم اهل بیت و به‌عنوان شهر گردشگرپذیر ایران، به شهروندانی پویا، شاد و بانشاط نیاز دارد. شهروندان شاد و بانشاط تعامل بهتری با گردشگران و زائران داشته، در نتیجه باعث افزایش میزان رضایت آنها و جذب گردشگر بیشتر می‌شود. از آنجایی که مهم‌ترین گام برنامه‌ریزی توسعه و همچنین تحقق شهر شاد کاهش عدم تعادل و نابرابری است، با تعیین درجات توسعه هر یک از مناطق شهری شیراز تشخیص جهت و نوع توسعه امکان‌پذیر خواهد بود.

هرچند اندازه‌گیری میزان تأثیر جایی که زندگی می‌کنیم بر احساس و کیفیت زندگی ما، مدت‌هاست موضوع کار نظری و تجربی در رشته‌های جغرافیای انسانی، مطالعات شهری و منطقه‌ای، علم منطقه‌ای و اقتصاد منطقه‌ای است (Ballas, 2013: 39). اما به طور جدی، تنها در مطالعات نسبتاً جدید است که ادبیات شادی ذهنی روی کارکرد مکان، جوامع محلی

و پیوستگی اجتماعی و حس تعلق تأکید کرده است (Ballas, 2013: 44). متون مربوط به موضوع شادی، بیشتر به عوامل داخلی مانند روانشناسی یا عوامل بیرونی دیگر مانند ثروت یا شرایط مادی پرداخته‌اند و کمتر از محیط فیزیکی شهر به عنوان عاملی برای شادی استفاده می‌کنند (Pringle & Guaralda, 2018: 99). در ایران نیز، بجز پژوهش‌های اندک، آن هم بیشتر با رویکردی روان‌شناختی و با محور قرار دادن فرآیندهای ذهنی منجر به شادی یا ناشادی، توجه درخوری به این موضوع نشده است (موسوی، ۱۳۹۲: ۲۶). تحقیقات جدید در مورد روابط بین گردشگری و کیفیت زندگی و رفاه ذهنی در حال ظهور است. مطالعات نسبتاً کمی در مورد رابطه بین گردشگری و شادی، رفاه ذهنی و کیفیت زندگی یا عوامل مؤثر بر رابطه بین گردشگری و کیفیت زندگی انجام شده است (McCabe & Johnson, 2013: 42-43).

از آنجا که در پژوهش حاضر کاربری‌ها و خدمات شهری به عنوان پیش‌نیاز اساسی برای تحقق شهر شاد، با تأکید بر کاربری‌ها و خدمات مرتبط با گردشگری مورد بررسی قرار گرفته، در ادامه پژوهش‌هایی که به بررسی تأثیر کاربری‌ها، فضاها و شرایط محیط شهری در تحقق شهر شاد، پرداخته‌اند، بیان شده است.

سماواتی و رنجبر (۲۰۱۷)، به بررسی تأثیر محرک‌های فیزیکی بر شادی شهروندان (پیاده‌راه‌های بافت تاریخی تهران) پرداخته‌اند. براساس این پژوهش تمام عناصر فیزیکی مورد بررسی بر شادی شهروندان اثرگذار بودند. رن لوئیس^۱ و همکاران (۲۰۱۶)، به بررسی و ارایه نماگرهای شهر شاد پرداخته‌اند. نماگر شهر شاد گزارشی از شرایط تندرستی در سطح شهر است. در این گزارش نماگرهای شهر شاد شامل ۳ نماگر کلی پایداری، برابری و شرایط شهری است. شرایط شهری در ۵ بعد محیط کار، مکان، سلامتی، آموزش و ارتباطات بررسی شده است. کرکل^۲ و همکاران (۲۰۱۶)، به بررسی تأثیر کاربری‌های زمین شهری بر شادی شهروندان شهرهای آلمانی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که دسترسی به فضاهای سبز شهری، مانند باغ‌ها و پارک‌ها، به‌طور مثبت و نزدیکی به مناطق

---

1 Wren Lewis

2 Krekel

متروک به‌طور منفی با رضایت از زندگی در ارتباط است. به‌طوری‌که فاصله از پارک‌ها و فضای سبز بر رضایت از زندگی تأثیر منفی دارد و به‌طور معناداری رضایت از زندگی را کاهش می‌دهد. قلی‌پور و همکاران (۲۰۱۶)، به بررسی اینکه آیا شادی مردم یک مقصد می‌تواند به عنوان یک دارایی باعث جذب گردشگران بین‌المللی شود، پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که شادی ملت نه‌تنها گردشگران را جذب می‌کند، بلکه باعث افزایش میزان اقامت آن‌ها می‌شود و گردشگران بین‌المللی ترجیح می‌دهند به کشورهای شادتر سفر کنند. لهما و دی بلوم (۲۰۱۵)، بیان می‌کنند که شادی برای گردشگران می‌تواند به‌عنوان یکی از ارزش‌های مورد تقاضای مشتری برای سفر در تعطیلات در نظر گرفته شود. کلوتیر^۲ و همکاران (۲۰۱۴)، از شاخص‌های محلات پایدار به‌عنوان شاخص‌های شادی استفاده کرده‌اند. در این پژوهش از ۹ شاخص شامل: حکومت، مدیریت پسماند، مدیریت آب، مدیریت انرژی، مدیریت غذا، توسعه اقتصادی و تجاری، ساختمان‌ها و زیرساخت‌ها، طراحی شهری و حمل و نقل شهری استفاده شده است. مک کب و جانسون^۳ (۲۰۱۳)، به بررسی عوامل شادی در گردشگری با تأکید بر بررسی میزان رفاه و شادی پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد که گردشگری به رفاه ذهنی و در نتیجه شادی گردشگران اجتماعی کمک می‌کند. لیدن^۴ و همکاران (۲۰۱۱)، به بررسی شادی در شهرهای نیویورک، تورنتو، لندن، پاریس، برلین، میلان، توکیو، بیجینگ و هنگ‌کنگ پرداخته‌اند. متغیرهای این پژوهش شامل حمل‌ونقل خوب، اوقات فراغت، تعداد پارک‌ها، مراکز خرید و سوپرمارکت‌ها، تعداد کتابخانه‌ها، زیبایی شهر، تمیزی شهر، امنیت، آب آشامیدنی مناسب و... است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بین شرایط محیطی ده منطقه شهری مورد مطالعه و شادی ساکنین آن‌ها رابطه وجود دارد. شهرهایی که دسترسی آسان به حمل‌ونقل عمومی مناسب و امکانات فرهنگی و تفریحی دارند، در ترویج شادی مؤثرند. همچنین شهرهایی که مقرون‌به‌صرفه هستند و به‌عنوان مکان‌های خوبی برای پرورش کودکان هستند نیز ساکنان شادتری دارند و در

---

1 Lohmann & de Bloom

2 Cloutier

3 McCabe & Johnson

4 Leyden

افزایش انواع ارتباطات اجتماعی که می‌تواند شادی را ترویج دهد و در نهایت جذابیت زندگی در شهرها را بالا ببرد، مؤثرند. بررتون^۱ و همکاران (۲۰۰۸)، به بررسی رابطه بین محیط‌زیست، جغرافیا و شادی پرداخته‌اند. در این پژوهش با استفاده از GIS در سطح محلی به بررسی تأثیر عوامل محیطی و شرایط شهری بر شادی پرداخته شده است. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل مکانی و فضایی تأثیر مستقیمی بر شادی دارد.

سماواتی و رنجبر (۱۳۹۷)، عوامل مؤثر بر شادی در فضاهای عمومی شهری را در محدوده پیاده‌راه مرکز تاریخی شهر تهران بررسی کرده‌اند. در این پژوهش، چهار مؤلفه اصلی: ۱- ویژگی‌های کالبدی، ۲- کیفیت‌های فضای شهری، ۳- ابعاد ذهنی و ۴- ویژگی‌های جامعه به عنوان مهمترین عوامل تأثیرگذار بر شادی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد، مؤلفه ویژگی‌های کالبدی از بالاترین تأثیرگذاری بر شادی برخوردار است. حبیبی و همکاران (۱۳۹۵)، سرزندگی فضاهای عمومی شهری و نقش آن در ارتقای کیفیت زندگی جوانان را سنجش و ارزیابی نموده‌اند. سماواتی (۱۳۹۴)، به شناخت شاخص‌های مؤثر بر ارتقاء شادی در فضاهای شهری موجود در کلانشهرها و نشان دادن میزان اهمیت هر یک بر ارتقاء کیفیت فضاهای شهری پیاده‌مدار محدوده تاریخی ارگ منطقه ۱۲ کلانشهر تهران پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که راهکارها و سیاست‌های ارتقاء وضعیت شادی در فضاهای پیاده مرکز تهران با شاخص‌های اصلی ادراک کیفیت زندگی، کیفیت فضای شهری، کیفیت‌های بصری-کالبدی و کیفیت شرایط جامعه در ارتباط است. قنبری (۱۳۹۴)، آسیب‌شناسی نقش اصول برنامه‌ریزی و طراحی حاکم بر فضاهای شهری در ایجاد نشاط عمومی شهروندان را در شهر بیرجند، مورد مطالعه قرار داده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین متغیرهای عدالت فضایی، سرمایه اجتماعی، مشارکت و وضعیت اقتصادی با متغیر شادی و نشاط اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. رئیسی و رئیسی (۱۳۹۴)، به سنجش توسعه‌یافتگی نواحی شهر شیراز براساس شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، آموزشی، بهداشتی و ... پرداخته‌اند. در نهایت نواحی شهر شیراز را براین اساس سطح‌بندی نموده‌اند.

1 Brereton

اهداف اصلی پژوهش حاضر عبارت است از:

- شناخت مناطق شیراز از حیث برخورداری از شاخص‌های توسعه شهری و گردشگری؛
  - آرایه راهکارهای تبیین و دستیابی به عدالت فضایی در توزیع شاخص‌های مورد مطالعه جهت تحقق شهر شاد.
- این پژوهش در راستای پاسخگویی به سؤالات زیر انجام شده است:
- وضعیت توسعه‌یافتگی مناطق شهر شیراز از نظر شاخص‌های مورد بررسی مؤثر در تحقق شهر شاد چگونه است؟
  - متغیرهای اثرگذار بر تعادل بخشی به فضای شهری به ترتیب اولویت کدام است؟

مبانی نظری

رادان^۱ (۲۰۱۴)، معتقد است، شادی احساسی است که زمانی که شما متوجه شوید همه چیز دقیقاً همان چیزی است که باید باشد، تجربه می‌کنید. شادی تحت تأثیر همه تأثیرات بالقوه در مورد رفاه شامل: (۱) درآمد؛ (۲) ویژگی‌های شخصی؛ (۳) ویژگی‌های اجتماعی توسعه‌یافته؛ (۴) چگونگی گذراندن وقت (۵) نگرش و اعتقاد به خود، دیگران و زندگی؛ (۶) روابط و (۷) محیط زیست گسترده‌تر اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قرار دارد (Dolan et al., 2008: 97). شادی یک مفهوم جمعی است که همه عناصر سیستم‌های شهری را در بر می‌گیرد (Montgomery, 2013: 174).

شهرهایی که مکان‌های مناسبی برای زندگی بسیاری از مردم هستند، همه چیزهای مورد نیاز زندگی مردم را دارند؛ بنابراین می‌توانند بر شادی مردم تأثیر بگذارند (Mirzaei et al., 2016: 264). براساس دیدگاه مونته‌گومری، یک شهر پس از تأمین نیازهای اولیه باید به شیوه‌ای عادلانه، به افراد فضا، خدمات، امکانات، لذت، تفریح و هزینه تخصیص

دهد (Montgomery, 2013: 26). شهر شاد، شهری با کیفیت زندگی بالا است که نتیجه تأمین نیازهای ساکنان به بهترین شکل است (Brdulak & Brdulak, 2017: 148) و به رشد مردم و افزایش کیفیت مکان‌ها کمک می‌کند (www.happycity.org.uk, 2015: 5).

گام اول در ایجاد شهر شاد، شناسایی عوامل فیزیکی و روانی تندرستی است. سپس، باید به این نکته توجه کنیم که چگونه طراحی، معماری، برنامه‌ریزی و سیستم‌های شهری می‌توانند این عوامل را تحت تأثیر قرار دهند (thehappycity.com, 2015: 2).

سازمان بهداشت جهانی، کیفیت زندگی را با ۲۹ مقیاس که شامل اوقات فراغت است، اندازه‌گیری می‌کند (World Health Organization Quality of Life Group, 1998). گردشگری یکی از مهمترین حوزه‌های زندگی است که باعث ایجاد شادی و در نتیجه رضایت کلی زندگی می‌شود.

ویژگی‌های ساختار گردشگری هر مکان به نوبه خود از یک طرف متأثر از اهمیت، اعتبار، ماهیت، تنوع، نقش و کارکرد جاذبه‌های مکانی خود و از طرف دیگر متأثر از ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنین محلی و گردشگران است (مؤمنی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷). معنی شادی برای گردشگران احتمالاً با شادی ساکنان یک مقصد گردشگری متفاوت است که باید بیشتر مورد بررسی قرار گیرد (Lohmann & de Bloom, 2015: 6)، اما چیزی که مهم است این مسأله است که شادی مردم یک مقصد در شادی محیط و در نتیجه شادی گردشگران مؤثر است. چن و لی^۱ (۲۰۱۸)، بیان می‌کنند که اثرات مستقیم تصویر مقصد و کیفیت خدمات بر سازه‌های مرتبط با شادی به شدت تحت تأثیر رضایت گردشگران قرار دارد. بنابراین گردشگران تمایل دارند به جاهایی سفر کنند که در آنجا تجربه مثبت داشته باشند. مطالعات شادی در گردشگری هنوز عوامل تعیین‌کننده شادی گردشگری در یک مقصد را شناسایی نکرده‌اند، اگر چه مطالعات تجربی نشان داده که شادی گردشگران با توجه به فعالیت گردشگری خاص مقصد، متفاوت است (Chen & Li, 2018: 258).

1 Chen & Li

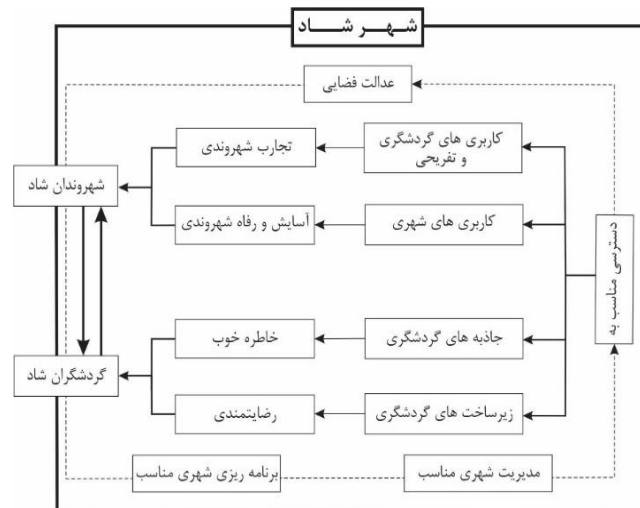

با توجه به اینکه شادی در شهرها به مقوله‌ای مهم در برنامه‌ریزی و طراحی شهری تبدیل شده، لذا توجه به عواملی که می‌تواند در ایجاد شهر شاد سهمی داشته باشد، ضروری است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸). ضرورت شادی در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی دولت‌ها نیز خود را نشان می‌دهد. اگر دولت‌ها به بالا بردن سطح شادی در جامعه توجه کنند، در اجرای برنامه‌های خود موفق‌ترند و این موضوع در نهایت باعث بهره‌وری بیشتر افراد جامعه خواهد شد (دویران و محمدی، ۱۳۹۴: ۲). دولت‌هایی که عملکرد خوبی دارند، نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌ها در سطح جامعه را کاهش می‌دهند و اقدامات مؤثر و جامعی در جهت افزایش سطح متوسط شادی به کار می‌بندند. شهر می‌تواند فرصت‌های گوناگونی را برای تجربه شادی و نشاط در اختیار شهروندان قرار دهد (وزیری، ۱۳۹۴: ۲۱). در جغرافیای نو عدالت و بی‌عدالتی را نمی‌توان فقط محدود به سنجش نابرابری‌های اقتصادی دانست؛ چراکه فضا یک بعد اساسی و بنیادی در جامعه انسانی است و عدالت و بی‌عدالتی در فضا نمایان می‌شود. در شهرسازی منظور توزیع فضایی کالبدی عناصر و خدمات شهری به صورت متعادل و متناسب با نیاز شهروندان در هر محله و ناحیه شهری است. هاروی نیاز را به‌عنوان مهمترین معیار عدالت معرفی کرده است (طهماسبی زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۸). نیازهای اساسی که امروزه تحت عنوان خدمات اساسی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری مطرح شده‌اند، می‌تواند مبنای سنجش عدالت فضایی قرار گیرد (پورمحمدی، ۱۳۸۶: ۲۳). سرزندگی در فضاهای عمومی رابطه مستقیمی با دسترسی شهروندان به این فضاها دارد. اهمیت دسترسی تا جایی است که «بحرینی» آن را یکی از خصوصیات شهر خوب می‌داند (بحرینی، ۱۳۸۳: ۲۰۳).

از دیدگاه عدالت اجتماعی، توسعه به معنای وجود امکانات و توزیع عادلانه آن‌هاست. انتظام، انسجام و تعادل بین مجموعه عناصر تشکیل‌دهنده جامعه شهری از مصادیق بارز توسعه‌یافتگی و از جمله سازوکارهای اصلی پیشرفت و شکوفایی جوامع به‌شمار می‌رود. بنابراین می‌توان گفت شهری که سلسه روابط و مناسبات اجتماعی آن فاقد تعادل نسبی باشد و به‌طور نابرابر و ناهمگون رشد کند، خصیصه‌های شهر سالم را ندارد و ناگزیر در گذر زمان به سراسیمگی زوال می‌افتد (مولایی هاشجین و همکاران، ۱۳۹۷: ۲). به‌منظور برقراری

تبادل و توازن در هر شهر لازم است مطالعاتی در زمینه شناخت وضعیت موجود شهر و در جهت رفع نارسایی‌ها و محرومیت‌زدایی و توزیع عادلانه امکانات و خدمات صورت گیرد تا بتوان گامی در جهت تحقق شهر شاد برداشت.

یکی از مهم‌ترین نظریاتی که به ارتباط مکان با شادی می‌پردازد، نظریه نیازها / زیست-پذیری است (Veenhoven, 2014: 3645). این نظریه شادی را ناشی از شرایط عینی زندگی و برآوردن نیازها می‌داند و بیان می‌کند که بهبود شرایط عینی مثل شرایط محیط شهری و کالبدی منجر به شادی بیشتری خواهد شد. بسیاری از شهرها به دلیل مشکلاتی مانند فقر و جنایت زیست‌پذیر نیستند. اما حتی شهرهای موفق از بسیاری جهات قابل سکونت نیستند. همچنین با کمبود طبیعت و فضاهای تفریحی در شهرها مواجه هستیم. سرانجام، اکثر مردم نمی‌توانند مسکن خوبی به‌خصوص در شهرهای بزرگ داشته باشند. برخی دیگر در جایی در حاشیه زندگی می‌کنند و ساعات طولانی رفت و آمد می‌کنند. رفت و آمد بدترین عاملی است که شادی را کاهش می‌دهد. شهرهای بزرگ کمتر از مکان‌های کوچک قابل زندگی کردن هستند. به عبارت دقیق‌تر، شهرها برای اکثر مردم کمتر قابل پذیرش هستند. بنابراین دسترسی به امکانات و خدمات شهری به‌عنوان یک عامل مهم در زیست‌پذیری شهرها و شادی شهروندان محسوب می‌شود. در بعضی از مواقع، وقتی نیازهای اولیه برآورده می‌شود، پول بیشتر باعث شادی بیشتر نمی‌شود. به همین ترتیب، صرف هزینه روشی ضعیف برای خرید شادی است. بنابراین چگونه می‌توان به شادی پایدار دست یافت؟ ما باید تجربه بخریم (مثلاً تعطیلات، مراکز تفریحی)، نه چیزها را (به‌عنوان مثال، خانه و ماشین لوکس) (Okulicz-Kozaryn, 2015:9). براساس این نظریه باید فضاهایی برای گذراندن اوقات فراغت مردم و گردشگران به وجود آورد و امکانات و زیرساخت‌های شهری را به‌طور متعادل در سطح شهر به ویژه شهرهای بزرگ ایجاد نمود.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش؛ مأخذ: نگارندگان.

داده‌ها و روش‌ها

در این پژوهش، روش تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش انجام پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. داده‌های پژوهش، براساس داده‌های سالنامه آماری شهر شیراز، نقشه‌های موجود و به‌روزرسانی آنها براساس اطلاعات مکانی موجود در نرم‌افزارهای نشان، بلد، گوگل‌ارث و برداشت میدانی جمع‌آوری شده است. متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش در جدول (۱) آمده است.

جدول ۱- متغیرهای مورد استفاده در سطح بندی توسعه مناطق ۱۱ گانه شهر شیراز

گویه‌ها	متغیرها	کد متغیر	شاخص‌ها	
تاریخی-فرهنگی	درصد سهم هر منطقه از جاذبه‌های گردشگری	a_1	جاذبه‌ها	شاخص‌های گردشگری
مذهبی				
طبیعی				
رستوران	درصد سهم هر منطقه از مراکز پذیرایی (با احتساب وزن)	a_2	مراکز	
سفره‌خانه				

شاخص‌ها	کد متغیر	متغیرها	گویه‌ها
پذیرایی			فست فود
			کافی شاپ
مراکز اقامتی	a ₃	درصد سهم هر منطقه از مراکز اقامتی (با احتساب وزن)	هتل هتل آپارتمان مهمانپذیر
	a ₄	سرانه فضای سبز (مترمربع)	فضای سبز
	a ₅	سهم هر منطقه از آژانس‌های مسافرتی	آژانس‌های مسافرتی
حمل و نقل	a ₆	پارکینگ به ازای هر ۱۰ هزار نفر	پارکینگ
	a ₇	جایگاه سوخت به ازای هر ۱۰ هزار نفر	جایگاه سوخت
	a ₈	متر از آسفالت به ازای هر نفر	آسفالت
مراکز درمانی	a ₉	تعداد مراکز درمانی به ازای هر ۱۰ هزار نفر	بیمارستان درمانگاه
	a ₁₀	مراکز تجاری به ازای هر ۱۰ هزار نفر	مراکز تجاری
مراکز مذهبی	a ₁₁	تعداد مراکز مذهبی به ازای هر ۱۰ هزار نفر	مساجد امامزاده‌ها حسینیه‌ها و تکایا
	a ₁₂		تعداد مراکز فرهنگی - ورزشی به ازای هر ۱۰ هزار نفر (با احتساب وزن)
مراکز فرهنگی و ورزشی	a ₁₃	تراکم جمعیت (نفر در هکتار)	تراکم جمعیت
	a ₁₄	بعد خانوار (نفر)	بعد خانوار
مراکز آموزشی	a ₁₅	تعداد مراکز آموزشی به ازای هر ۱۰ هزار نفر (با احتساب وزن)	مدارس ابتدایی راهنمایی متوسطه دانشگاه‌ها
	a ₁₆	ایستگاه آتش‌نشانی به ازای هر ۱۰ هزار نفر	ایستگاه آتش‌نشانی
	a ₁₇	نسبت صدور پروانه هر منطقه به شیراز	پروانه ساختمانی
	a ₁₈	سرانه بودجه عمرانی هر شهروند (هزار ریال)	بودجه عمرانی
	a ₁₉	درصد تحقق درآمد شهرداری	درآمد شهرداری

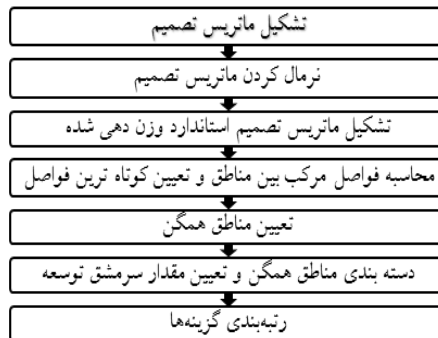
شاخص‌های توسعه شهری

برای تحلیل داده‌ها و سطح‌بندی مناطق شهر شیراز براساس برخورداری از امکانات و خدمات مورد بررسی از روش تاکسونومی عددی، واسپاس و ماباک و نرم‌افزارهای WASPAS، Taxonomy Solver و Excell استفاده شده است. هر سه روش از روش‌های

تصمیم‌گیری چند معیاره هستند که به سطح‌بندی گزینه‌ها می‌پردازند. متغیرها براساس روش آنتروپی شانون وزن‌دهی شدند. در نهایت براساس وزن نهایی به دست آمده برای هر منطقه و میانگین ترکیبی آنها رتبه‌بندی نهایی مناطق انجام شد.

روش تاکسونومی عددی اصلاح شده

تکنیک تاکسونومی عددی یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمتغیره است که برای ارزیابی شباهت‌ها و نزدیکی‌های بین واحدهای تاکسونومیک و درجه‌بندی آن عناصر به گروه‌های تاکسونومیک به کار می‌رود. همچنین در اولویت‌بندی گزینه‌ها به کار می‌رود و یک درجه کامل برای ارزیابی گزینه‌ها ارائه می‌دهد (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۴). تاکسونومی یکی از شیوه‌های علمی رده‌بندی برای تحقق توسعه‌یافتگی مناطق است (ساروخانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۱). در روش تاکسونومی همه متغیرها و شاخص‌های انتخابی، هم وزن و هم جهت در نظر گرفته می‌شوند. بنابراین در این پژوهش از روش تاکسونومی اصلاح شده که در آن هم جهت متغیرها در نظر گرفته می‌شود و هم امکان وزن‌دهی به متغیرها وجود دارد (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۲)، استفاده شده است. مراحل اصلی این روش عبارت است از:

مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی WASPAS¹

روش WASPAS از روش‌های نوین تصمیم‌گیری چندمعیاره است که اولین بار توسط زاوادسکاس و همکاران در سال ۲۰۱۲ ارائه شد. این روش ترکیبی از دو مدل WSM (مدل مجموع وزنی) و WPM (مدل ضرب وزنی) است که نتایج دقیق‌تر در مقایسه با نتایج قبل از ترکیب این روش‌ها می‌دهد. در ادامه مراحل اصلی این روش ارائه شده است (Zavadskas, 2013: 3).

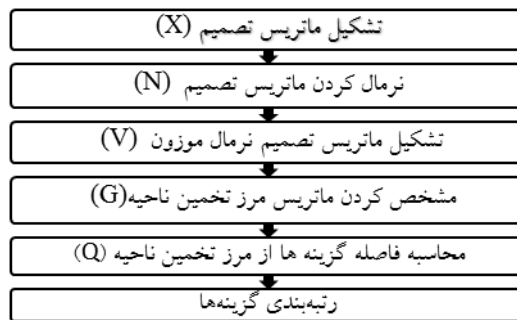

روش مقایسه محدوده تقریبی مرزی چندنگرشه MABAC²

روش ماباک از جدیدترین روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره است که جهت رتبه‌بندی گزینه‌ها استفاده می‌شود. این روش اولین بار توسط پاموکار و کرویک (۲۰۱۵)، ارائه شد. مراحل این روش، به صورت زیر است (Pamucar & Cirovic, 2015: 3019).

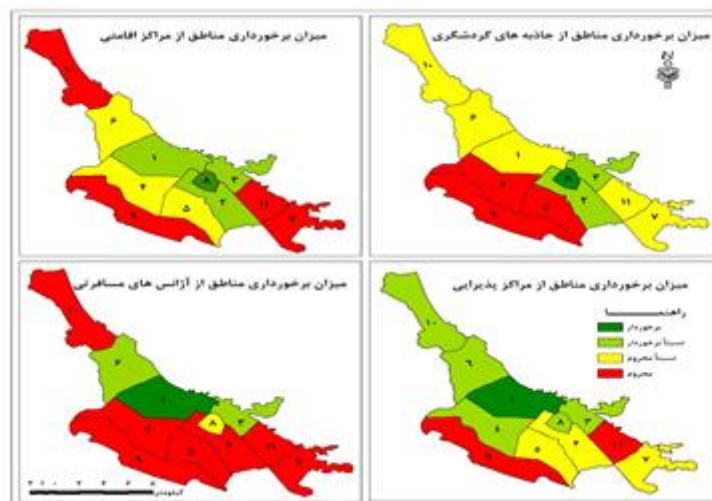
1 Weighted Aggregated Sum Product Assessment

2 Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison

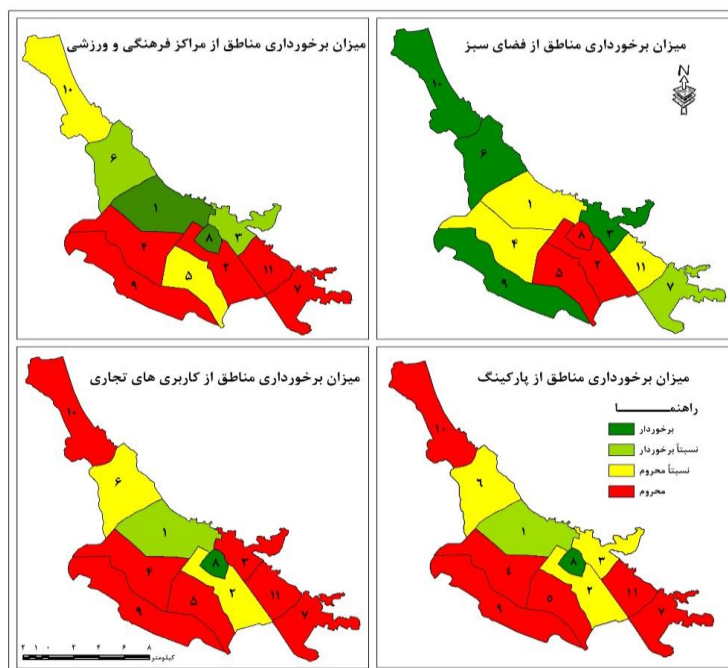
یافته‌های پژوهش

در این قسمت مناطق شهر شیراز براساس برخورداری از شاخص‌هایی که ارتباط مستقیم با گردشگری دارند، در نرم‌افزار Arc GIS سطح‌بندی شده است. بیش از ۶۰ درصد جاذبه‌های مورد بررسی شهر شیراز در منطقه ۸ واقع شده است. بعد از آن مناطق ۳ (۱۹/۸۳٪) و ۲ (۱۴/۰۵٪) قرار دارند. حدود ۴۰٪ از مراکز اقامتی نیز در منطقه ۸ واقع شده است. بعد از آن به ترتیب مراکز اقامتی در دو منطقه ۱ و ۳ متمرکز شده‌اند.

شکل ۳- سطح بندی مناطق شهر شیراز براساس میزان برخورداری از کاربری‌های گردشگری

بیش از ۵۰٪ از آژانس‌های مسافرتی شهر شیراز در منطقه ۱ متمرکز شده‌اند، سپس مناطق ۳ و ۶ با میزان ۱۶٪ و ۱۴/۶۷٪ قرار دارند. منطقه ۸ در سطح سوم قرار دارد و بقیه مناطق جزء سطح محروم هستند. حدود ۴۰٪ از مراکز اقامتی شهر شیراز در منطقه ۸ واقع شده‌اند. ۲۲/۵٪ در منطقه ۱، حدود ۲۰٪ در منطقه ۳ و بیش از ۱۲٪ در منطقه ۲ قرار دارند. بقیه مناطق از نظر مراکز اقامتی جزء مناطق نسبتاً محروم و محروم هستند.

شکل ۴- سطح بندی مناطق شهر شیراز براساس میزان برخورداری از کاربری های شهری

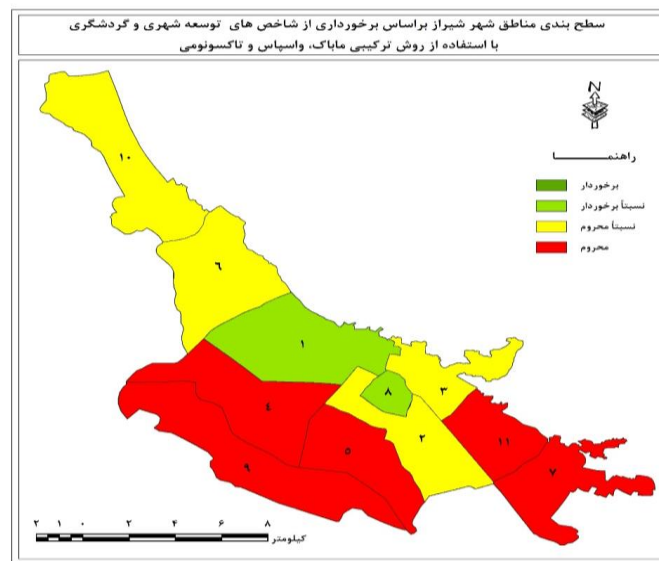
از نظر برخورداری از فضای سبز، منطقه ۶، ۳، ۹ و ۱۰ در بهترین وضعیت از نظر میزان برخورداری از فضای سبز قرار دارند. مناطق ۲، ۵ و ۸ نیز در بدترین وضعیت قرار دارند. از نظر برخورداری از مراکز فرهنگی و ورزشی، مناطق ۱ و ۸ در سطح برخوردار و مناطق ۳ و ۶ در سطح نسبتاً برخوردار قرار دارند. بقیه مناطق در سطوح نسبتاً محروم و محروم قرار

دارند. منطقه ۸ و سپس ۱ از نظر میزان پارکینگ در وضعیت مناسب‌تری نسبت به سایر مناطق برخوردارند. همچنین این دو منطقه از نظر میزان برخورداری از مراکز تجاری در سطح برخوردار و نسبتاً برخوردار قرار دارند و به نسبت سایر مناطق در وضعیت مناسب‌تری قرار دارند.

تحلیل داده‌ها

نتایج تحلیل‌های انجام شده رتبه مناطق براساس ضرایب هر مدل در جدول ۳ ارائه شده است. در نهایت مناطق براساس میانگین روش‌های مورد استفاده رتبه‌بندی و سطح‌بندی شدند.

شکل ۵- سطح بندی مناطق شهر شیراز براساس شاخص های توسعه شهری و گردشگری

براساس نتایج مشخص شد که هیچ یک از مناطق شهر شیراز جزء سطح برخوردار قرار نمی‌گیرد. مناطق ۱ و ۸ نسبتاً برخوردار است. مناطق ۲، ۳، ۶ و ۱۰ در سطح سوم قرار دارند. مناطق ۴، ۵، ۷، ۹ و ۱۱ در پایین‌ترین سطح و جزء مناطق محروم از نظر شاخص‌های

توسعه شهری و گردشگری محسوب می‌شوند. همانطور که در نقشه مشاهده می‌شود، هر چه از مرکز دور می‌شویم، مناطق محروم‌تر می‌شوند؛ منطقه ۸ و ۱ در رتبه اول و دوم، مناطق پیرامون منطقه ۸ شامل منطقه ۲ و ۳ و مناطق شمالی در رتبه‌های بالاتر و سپس مناطق حاشیه‌ای در جنوب و شرق در رتبه‌های پایین‌تر قرار گرفته‌اند.

جدول ۲- سطح بندی مناطق شهر شیراز براساس شاخص های توسعه شهری و گردشگری

مناطق	ضریب TAXONOMY	رتبه	ضریب WASPAS	رتبه	ضریب MABAK	رتبه	میانگین ۳ مدل ^۱	رتبه نهایی
۱	۰/۴۹۸	۲	۰/۲۴	۲	۰/۲۶۱	۲	۰/۳۱	۲
۲	۰/۷۴۳	۵	۰/۱۱	۵	۰/۵۹	۵	۰/۱	۵
۳	۰/۶۱۵	۳	۰/۱۹	۳	۰/۰۸۴	۳	۰/۲۲	۳
۴	۰/۸۰۴	۱۱	۰/۰۵	۱۰	۰/۱۲۵	۱۱	۰/۰۳	۱۱
۵	۰/۷۹۹	۸	۰/۰۶	۸	۰/۱۱۷	۹	۰/۰۴	۹
۶	۰/۶۴۶	۴	۰/۱۴	۴	۰/۰۵۲	۴	۰/۱۸	۴
۷	۰/۸۰۲	۱۰	۰/۰۵	۱۱	۰/۱۲	۱۰	۰/۰۴	۱۰
۸	۰/۳	۱	۰/۶۱	۱	۰/۶۲۷	۱	۰/۶۴	۱
۹	۰/۷۸۹	۷	۰/۰۷	۷	۰/۰۹۹	۷	۰/۰۵	۷
۱۰	۰/۷۵	۶	۰/۰۹	۶	۰/۰۷۷	۶	۰/۰۸	۶
۱۱	۰/۸۰۱	۹	۰/۰۶	۹	۰/۱۰۵	۸	۰/۰۵	۸

بحث و نتیجه‌گیری

تحقیقات پیشین شامل سماواتی و رنجبر (۲۰۱۷)، رن لوئیس و همکاران (۲۰۱۶)، کرکل و همکاران (۲۰۱۶)، کلوتیر و همکاران (۲۰۱۴)، لیدن و همکاران (۲۰۱۱)، بررتون و همکاران (۲۰۰۸)، سماواتی و رنجبر (۱۳۹۷)، حبیبی و همکاران (۱۳۹۵)، سماواتی (۱۳۹۴)، ارتباط و اثرگذاری کاربری‌ها و زیرساخت‌های توسعه شهری بر شادی را بررسی و تأیید نموده‌اند. همچنین براساس پژوهش قنبری (۱۳۹۴)، عدالت فضایی به‌عنوان یک عامل اثرگذار بر شادی و نشاط اجتماعی شناخته شده است. پژوهش‌های قلی‌پور و همکاران (۲۰۱۶)، لهمان و دی بلوم (۲۰۱۵)، مک کب و جانسون (۲۰۱۳)، ارتباط بین

۱ مقدار مدل تاکسونومی عددی اصلاح شده برعکس ۲ مدل دیگر هرچه به صفر نزدیک تر باشد نشانگر وضعیت بهتر منطقه است. بنابراین برای محاسبه میانگین روش‌های مورد استفاده از معکوس تاکسونومی استفاده شده است.

گردشگری و شادی را تأیید کرده‌اند. باتوجه به اینکه نگارندگان در مقاله‌ای دیگر به بررسی عوامل ذهنی و عینی مؤثر بر شادی شهروندان شیراز به تفکیک مناطق پرداخته‌اند، در پژوهش حاضر به بررسی وضعیت موجود مناطق شهر شیراز از نظر زیرساخت‌های توسعه شهری و گردشگری پرداخته شده است. در نهایت اولویت‌های برنامه‌ریزی برای هر منطقه براساس وضعیت آن‌ها ارایه شده تا گامی به سوی توسعه شهری و گردشگری شیراز به‌عنوان عاملی برای شادی شهروندان و گردشگران برداشته شود. در مطالعه‌ای که توسط رئیسی (۱۳۹۲)، بر روی شیراز انجام شده به سنجش توسعه‌یافتگی نواحی شهر شیراز پرداخته شده که در آن زمان شهر شیراز ۹ منطقه بوده و در زمان حاضر ۱۱ منطقه است. در آن مقاله از شاخص‌های عینی و ذهنی مختلفی استفاده شده و در نهایت صرفاً به سطح‌بندی نواحی در ۱۰ سطح از نظر توسعه‌یافتگی آن‌ها پرداخته شده و راهکار خاصی برای بهبود شرایط نواحی ارایه نشده است. براساس یافته‌های این پژوهش، بافت تاریخی در سطح ۵ یعنی سطح متوسط از نظر توسعه‌یافتگی قرار گرفته، اما در پژوهش حاضر این منطقه (۸)، در سطح دوم یعنی نسبتاً توسعه‌یافته و در واقع بهترین سطح از نظر زیرساخت‌های شهری و گردشگری نسبت به سایر مناطق قرار دارد که این به دلیل تفاوت در شاخص‌های مورد بررسی است و اینکه بیشترین جاذبه‌ها و مراکز اقامتی در منطقه ۸ متمرکز یافته‌اند. در هر دو پژوهش نواحی حاشیه‌ای به‌ویژه جنوب و شرق شیراز جزء مناطق محروم قرار دارند. نوآوری پژوهش حاضر این است که با توجه به رویکردی متفاوت عدالت فضایی از طریق دسترسی مناسب به کاربری‌ها با تأکید بر کاربری‌های گردشگری به‌عنوان عاملی مهم در تحقق شهر شاد مورد بررسی قرار گرفته و مناطق براین اساس سطح‌بندی شده‌اند. در نهایت علاوه بر سطح‌بندی مناطق به ارایه اولویت‌های برنامه‌ریزی هر منطقه پرداخته شده است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که هیچ یک از مناطق شهر شیراز از نظر شاخص‌های مورد بررسی در سطح برخوردار قرار ندارد. همچنین از نظر توزیع کاربری‌های مختلف عدالت رعایت نشده و بیشتر کاربری‌ها در برخی مناطق شهری متمرکز شده‌اند. بنابراین بهتر است براساس این توزیع برنامه‌ریزی‌های آینده در جهت ایجاد زیرساخت‌های جدید به‌گونه‌ای باشد که در سایر مناطق این زیرساخت‌ها توسعه یابد و عدالت توزیعی رعایت شود تا همه مناطق از نظر

شاخص‌های مختلف در وضعیت مناسبی قرار گیرند؛ البته این توزیع به ویژه برای کاربری‌های گردشگری، براساس نیاز هر منطقه است. بر این اساس برای توسعه گردشگری و تحقق شهر شاد لازم است برنامه‌ریزی‌ها برای هر منطقه بر مبنای اولویت‌های تعیین شده در جدول زیر باشد که در آن متغیرهای اثرگذار بر تعادل بخشی به فضای شهری شیراز مشخص شده است.

جدول ۳- اولویت بندی موضعی - موضوعی برنامه‌ریزی شهر شاد به تفکیک مناطق شهری شیراز

مناطق	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم	اولویت چهارم	اولویت پنجم
۱	-	-	مراکز آموزشی جایگاه سوخت	ایستگاه آتش‌نشانی	-
۲	اژانس مسافرتی مراکز درمانی	کاهش تراکم جمعیت مسکونی افزایش سرانه فضای سبز	مراکز پذیرایی مراکز اقامتی	سرانه بودجه عمرانی هر شهروند افزایش تحقق درآمد شهرداری	مراکز فرهنگی افزایش مترای آسفالت
۳	-	اقامتی اژانس مسافرتی	کاهش تراکم جمعیت و کاهش حاشیه نشینی	مراکز آموزشی جایگاه سوخت	افزایش سرانه بودجه عمرانی
۴	کنترل تراکم جمعیت افزایش سطوح آسفالت افزایش سرانه بودجه عمرانی	مراکز اقامتی مراکز فرهنگی	افزایش پارکینگ آتش‌نشانی	مراکز درمانی	سرانه فضای سبز افزایش درآمد شهرداری
۵	ایستگاه آتش نشانی	افزایش مترای آسفالت	سرانه فضای سبز مراکز اقامتی افزایش سرانه بودجه عمرانی، افزایش درآمد شهرداری	مراکز پذیرایی	-
۶	-	مراکز اقامتی مراکز آموزشی	-	اژانس مسافرتی	مراکز تفریحی جایگاه سوخت

۷	مراکز فرهنگی - مراکز تجاری - پارکینگ	مراکز درمانی	مراکز پذیرایی افزایش مترای آسفالت	-	ایستگاه آتش - نشانی
۸	سرانه فضای سبز مراکز آموزشی	-	کنترل تراکم جمعیت - آژانس مسافرتی	افزایش مترای آسفالت	جایگاه سوخت
۹	-	مراکز تجاری پارکینگ	مراکز درمانی	مراکز فرهنگی	-
۱۰	مراکز اقامتی مراکز پذیرایی آژانس مسافرتی	جایگاه سوخت آتش نشانی افزایش تحقق درآمد شهرداری	پارکینگ	مراکز تجاری	-
۱۱	افزایش تحقق درآمد شهرداری	افزایش سرانه بودجه عمرانی	مراکز فرهنگی	سرانه فضای سبز	کنترل تراکم جمعیت - ایجاد مراکز آموزشی - درمانی - پارکینگ

منابع

- اقلیما، مصطفی و اعظم ابراهیم نجف آبادی (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر میزان سرمایه فرهنگی در میزان احساس شادی زنان جوان (۱۵ تا ۲۴ ساله) در شهر اصفهان، *جامعه پژوهی فرهنگی*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره اول، ۲۴-۱.
- بحرینی، حسین (۱۳۹۲)، *تحلیل فضاهای شهری: در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی*، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ نهم.
- بخشی، حامد (۱۳۹۵)، گزارش نهایی طرح پژوهشی تدوین سند راهبردی ارتقاء نشاط و شادابی شهر مشهد، مجری طرح: پژوهشکده گردشگری جهاد دانشگاهی، مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی مشهد.
- پورمحمدی، محمد (۱۳۸۶)، *برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری*، تهران: انتشارات سمت.
- تمیزی‌فر، ریحانه (۱۳۹۲)، *نشاط اجتماعی: تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی شهر اصفهان*، سلسله پژوهش‌های رصد فرهنگی، دفتر چهارم، انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم.
- حبیبی، کیومرث، نسترن، مهین و مهرداد محمدی (۱۳۹۵)، *سنجش و ارزیابی سرزندگی فضاهای عمومی شهری و نقش آن در ارتقای زندگی جوانان (مورد شناسی: خیابان نظر شرقی شهر اصفهان)*، *جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای*، شماره ۱۹، ۱۸۰-۱۶۱.
- دویران، اسماعیل و جمیله محمدی (۱۳۹۴)، *طراحی شهری با رویکرد ایجاد شادابی و نشاط شهری با توجه به فرهنگ شهری (محدوده مورد مطالعه: شهر زنجان - خیابان سعدی وسط)*، *کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری*، مؤسسه معماری و شهرسازی سفیران راه مهرازی، دوره ۱.
- رضایی، فاطمه و ذوالغیاث، محب و مریم رضایی (۱۳۹۵)، *پیاپی راه عاملی برای ایجاد شهر شاد، سومین کنفرانس بین المللی نوآوری‌های اخیر در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی*، تهران.

- رئیس، اسماعیل و محمدمنان رئیسی (۱۳۹۴)، جستاری در سنجش توسعه یافتگی نواحی شهر شیراز، پژوهش و برنامه ریز شهری، دوره ۶، شماره ۲۱، ۱۲۱-۱۳۸.
- ساروخانی، باقر، توکلی والا، ژاله و عباس رستم‌زاده (۱۳۹۱)، تاکسونومی عددی و کاربرد آن در تحقیقات اجتماعی، جامعه‌شناسی تاریخی، دوره ۴، شماره ۱، ۱۹۴-۱۷۱. سالنامه آماری شهر شیراز، ۱۳۹۶.
- سماواتی، سحر (۱۳۹۴)، ارتقاء کیفیت شادی در پیاده‌راه‌های شهر تهران (نمونه موردی: محدوده پیاده مرکز تاریخی تهران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: احسان رنجبر، استاد مشاور: اسدالله نقدی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر و معماری.
- سماواتی، سحر و احسان رنجبر (۱۳۹۷)، بازشناسی عوامل مؤثر بر شادی در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: محدوده پیاده‌راه مرکز تاریخی تهران)، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۲۹، ۱۷-۳.
- شمس‌الدینی، علی، ملکی، سعید و محمدرضا امیری فهلیانی (۱۳۹۲)، تحلیلی بر میزان رضایتمندی شهروندان از پایداری و سرزندگی محیط‌زیست شهری با تأکید بر دسترسی به خدمات شهری (نمونه موردی: شهر نورآباد ممسنی)، فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره چهارم، ۷۰-۵۳.
- طهماسبی‌زاده، فرشاد، خادم‌الحسینی، احمد و صفر قائدرحمتی (۱۳۹۷)، تحلیل سطح برخورداری از خدمات عمومی در مقیاس محله‌ای، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال شانزدهم، شماره ۲، شماره پیاپی: ۳۱، ۱۷۸-۱۵۳.
- فرجی سبکیار، حسنعلی، وزین، نرگس و علی بدری (۱۳۹۲)، اصلاح مدل تصمیم‌گیری تاکسونومی عددی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره ۲۸، ۱۳۵-۱۱۳.
- قنبری، منیره (۱۳۹۴)، آسیب‌شناسی نقش اصول برنامه‌ریزی و طراحی حاکم بر فضاهای شهری در ایجاد نشاط عمومی شهروندان (مطالعه موردی: شهر بیرجند)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سید هادی حسینی، استاد مشاور: حسین قدرتی، دانشگاه حکیم سبزواری، دانشکده جغرافیا.

- موسوی، سیدمحسن (۱۳۹۲)، "شادمانی، رویکردهای نظری و یافته‌های تجربی"، تهران: انتشارات تیسرا. نظریان، اصغر (۱۳۸۶)، *جغرافیای شهری ایران*، تهران، انتشارات پیام نور، چاپ ششم.
- مولایی هاشجین، نصرالله، معتمدی مهر، اکبر و علیرضا دانش نضافت (۱۳۹۷)، تحلیلی بر توسعه یافتگی مناطق شهری رشت با استفاده از تکنیک تاپسیس و آنتروپی شانون، مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره دوم، شماره ۴، ۱۴-۱.
- مؤمنی، مصطفی، صرافی، مظفر و محمد قاسمی خوزانی (۱۳۸۷)، ساختار و کارکرد گردشگری مذهبی فرهنگی و ضرورت مدیریت یکپارچه در کلانشهر مشهد، *جغرافیا و توسعه*، دوره ۶، شماره ۳۸، ۱۳-۱۱.
- نظریان، اصغر، کریمی، ببراز و احمد روشنی (۱۳۸۸)، ارزیابی توسعه فیزیکی شهر شیراز با تأکید بر عوامل طبیعی، *فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس*، سال اول، شماره ۱، ۱۸-۵.
- وزیر، وحید، حاجلو، نادر، علی، رضایی شریف و صدف کرامتی (۱۳۹۴)، بررسی شاخص‌های تعیین‌کننده مفهوم شادی در طراحی پاتوق‌های شهری (منطقه یک شهر اردبیل)، *نشریه معماری و شهرسازی ایران*، شماره ۱۰.
- Ballas, Dimitris. (2013), what makes a happy city? , *Cities*, 32(1): S39-S50, available at: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.009>.
- Bernini, Cristina and Alessandro Tampieri (2017). The Happiness Function in Italian Cities, CREA Discussion Paper Series 17-07, Center for Research in Economic Analysis, University of Luxembourg, available online: http://wwwfr.uni.lu/recherche/fdef/crea/publications2/discussion_papers.
- Brereton, Finbarr, Clinch, J. Peter & Ferreira, Susana (2008), Happiness, geography and the environment, *Ecological Economics* 6 (5), 386 – 396.
- Brdulak A & Brdulak H (2017), *Happy City-How to Plan and Create the Best Livable Area for the People*, Springer Publishers.

- Chen, Yong & Xiang (Robert) Li (2018), does a happy destination bring you happiness? Evidence from Swiss inbound tourism, *Tourism Management*, 65, 256-266.
- Cloutier, Scott A., Jambeck, Jenna R. & Norman R. Scott (2014), Application of the Sustainable Neighborhoods for Happiness Index (SNHI) to coastal cities in the United States, *Ocean & Coastal Management*, 1-7.
- Gholipour, Hassan F., Tajaddini, Reza & Jeremy K. Nguyen (2016), Happiness and inbound tourism, *Annals of Tourism Research*, Elsevier, vol. 57(C), pages 251-253. DOI: 10.1016/j.annals.2015.12.003.
- Helliwell, John, Layard, Richard & Sachs, Jeffrey. (2016), *World Happiness Report 2016*, the Earth Institute Columbia University, Sustainable Development Solutions Network.
- Helliwell, John, Layard, Richard & Sachs, Jeffrey. (2018), *World Happiness Report 2018*, the Earth Institute Columbia University, Sustainable Development Solutions Network.
- Krekel, Christian, Kolbe, Jens & Wüstemann, Henry. (2016), The greener, the happier? The effect of urban land use on residential well-being, *Ecological Economics* (121), 117-127.
- Leyden, Kevin M., Goldberg, Abraham & Michel Bach, Philip. (2011), Understanding the Pursuit of Happiness in Ten Major Cities, *Urban Affairs Review* 47(6) 861-888.
- Lohmann, Martin & Jessica de Bloom (2015), Happiness in a Tourism Context, *International Conference on Gross National Happiness*, Paro, Bhutan, Nov. 4-6.
- McCabe, Scott & Sarah Johnson (2013), The Happiness Factor In Tourism: Subjective Well-Being And Social Tourism, *Annals of Tourism Research*, Vol. 41, pp. 42-65.
- Okulicz-Kozaryn, Adam (2015), *Happiness and Place: Why Life Is Better Outside of the City*, First published by PALGRAVE MACMILLAN.

- Pringle, Sofie & Mirko Guaralda (2018), Images of Urban Happiness: A Pilot Study in the Self-representation of Happiness in Urban Spaces, *The International Journal of the Image*, 8(4), pp. 97-122, DOI:10.18848/2154-8560/CGP/v08i04/97-122.
- Pamučar, Dragan & Goran Ćirović (2015), The selection of transport and handling resources in logistics centers using Multi-Attributive Border Approximation Area Comparison (MABAC), *Expert Systems with Applications*, 42(6):3016-3028, DOI: 10.1016/j.eswa.2014.11.057.
- Rivera, Manuel, Croes, Robertico & Seung Hyun Lee (2015), Tourism development and happiness: A residents' perspective, *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 5, Issue 1, 5-15.
- Samavati, Sahar & Ehsan Ranjbar (2017), The Effect of Physical Stimuli on Citizens' Happiness in Urban Environments: The Case of the Pedestrian Area of the Historical Part of Tehran, *Journal of Urban Design & Mental Health*, 2(2).
- The World Health Organization Quality of Life Group (1998). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Development and general psychometric properties. *Social Science and Medicine*, 46 (12), 1569–1585.
- Veenhoven R. (2014) Livability Theory. In: Michalos A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, Springer, 3645-3647, https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_1669.
- Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J. & Zakarevicius, A. (2012). Optimizattion of Weighted Aggregated Sum Product Assessment, *Elektronika Ir Elektrotechnika*, 122 (6), 3-6, <https://doi.org/10.5755/j01.eee.122.6.1810>.